

PEDAGOGIKA – VEDA O VÝCHOVE ČLOVEKA

Ing. **Lenka Dubovická**, PhD.,
odborný asistent,
Dr.h.c. Ing. **Heidy Schwarczová**, PhD.,
riaditeľka a poverená rektorka
SEVŠ Skalica
(Slovensko)

Paper deals with pedagogy as scientific discipline. It focuses on its stages of development as well as significant pedagogues. The last part of the paper considers truths or wisdoms said by Ben Bernanke to students in the occasion of graduation from one of the most prestige universities in USA in 2013.

Úvod. Výchova ľudí je dôležitá v každej spoločnosti. Výchovou nového človeka sa u nás zaoberá rodina, materské školy, základné školy, mimoškolské ustanovizne, odborno-technické školy a kurzy, stredné odborné školy, vysoké školy, úrady práce, kluby, univerzity tretieho veku i rôzne spoločenské organizácie. Ľudia najrôznejších povolání spĺňajú povinnosti svojho zamestnania a súčasne vykonávajú aj výchovné funkcie. Vychovávať spoločnosť je aj poslaním literatúry, kina, divadla, rozhlasu, televízie a v poslednej dobe aj fenoménu dneška – internetu. Formujú sa rôzne sociálne siete a v rámci nich aj spoločenské skupiny zamerané na rôzne vedné disciplíny.

Výchova pripravuje človeka na život a prácu, odovzdáva mu výrobnou-pracovné skúsenosti a duchovné bohatstvá, ktoré sa nazhromaždili v minulosti, zvyšuje vládu človeka nad prírodou, umožňuje mu nielen uchovať, ale aj rozmnožiť materiálne a duchovné hodnoty, podporuje jeho všestranný rozvoj. Každý, kto sa zaoberá výchovou, si musí osvojiť vedu o výchove človeka – pedagogiku.

Z histórie pedagogiky. Historicky sa pedagogika utvárala ako veda o výchove detí. Samotný názov (z gréckeho paidagogos) znamená „vodenie detí“. V starovekom Grécku sa pedagógmi spočiatku nazývali otroci, ktorí vodili deti do školy. Tak ako sa rozvíjala spoločnosť, aj oblasť pôsobenia pedagogiky sa rozširovala. Okrem zovšeobecnenia skúseností a výchovu mladej generácie sa začala zaoberať aj výchovou a vzdelávaním dospelých. Človek sa vychováva a prevychováva po celý život, neučia sa len deti, ale aj dospelí, preto je prirodzené, že súčasná pedagogika je vedou o výchove človeka.

Ruskí archeológovia a etnografi sa nazdávajú, že prvé výchovné zariadenia pre deti, tzv. „domovy mládeže“, treba zaradiť do obdobia prvotnopopolnej spoločnosti. Pri všetkých rozdieloch vo výchovných sústavách v starovekom Egypte, Babylone, Asýrii, Číne a Grécku je pre všetky tieto krajiny charakteristická jednostranná rozumová výchova detí vládnucich tried a jednostranné vyučovanie poľnohospodárstva alebo remesla pre deti nízkeho pôvodu. V Číne a Indii, v starovekom Egypte, otrokárskom Grécku a imperialistickom Ríme už zohráva úlohu pri odovzďavaní vedomostí mladšej generácii škola.

Výchova v období feudalizmu a rozvoja kapitalistickej spoločnosti v cirkevných a kláštorných školách na Západe, v islamských maktuboch, v školách brahmanov v Indii atď. mala výrazný teologický ráz. V 12. až 13. storočí sa do stredovekej Európy šíri arabská vzdelanosť a súčasne s ňou sa obnovujú aj klasické vedomosti. Do latinského jazyka sa prekladajú práce arabských a gréckych klasikov. V 12. až 14. storočí sa robia pokusy zmieriť rozum s vierou a vedu s náboženskými dogmami. Na tejto pôde vyrástla scholasťika, ktorá chcela dokázať, že viera stojí vyššie ako rozum, a že viera poznaniu predchádza.

V období raného stredoveku boli v krajinách západnej Európy tri druhy cirkevných škôl: kláštorné, katedrálne a farské. Obsah výučby sa v týchto školách obmedzoval na čítanie duchovných kníh a memorovanie rozličných náboženských dogiem. Neskôr sa v nich začala vyučovať gramatika, rétorika a dialektika (tzv. trívium) a neskoršie aj aritmetika, geometria, astronómia a hudba (quadrívium). Súčasne sa pri vyššie uvedenej sústave cirkevnej výchovy utvárala aj výchova rytierska, ktorej obsah tvorilo „sedem rytierskych cností“: jazda na koni, plávanie, hod oštepom, šerm, lov, hádzanie kociek a básnictvo. Budúci rytier v rodine vznešeného feudála od 7 do 14 rokov plnil povinnosti pážaťa a od 14 do 21 rokov povinnosti zbrojnoša. Cirkevná aj svetská výchova sledovali jeden cieľ – krížom a mečom upevňovať feudálne zriadenie.

V období humanizmu sa robia pokusy oslobodiť vedu z okov teológie. Cirkevno-scholastický náhľad na výchovu prestáva byť výhradne prevládajúcim. V ťažkom boji s teológiou vznikajú nové náhľady na výchovu. Humanisti hlásajú, že ľudská osobnosť je jediná hodnota a zároveň tvrdia, že jej všestranný rozvoj sa môže zabezpečiť prostredníctvom výchovy. Nové humanistické smery v oblasti výchovy sa rozširujú do mnohých krajín Európy. Ich šíritelmi boli predovšetkým vynikajúci filozofovia, spisovatelia, pedagógovia ako V. deFeltre (1378-1446) v Taliansku, L. Vives (1492-1540) v Španielsku, F. Rabelais (1494-1553) a M. Montaigne (1533-1592) vo Francúzsku a Erasmus Rotterdamský (1466-1536) v Holandsku. Medzi obrancami humanizmu boli aj prví utopistickí socialisti T. More (1478-1535) a T. Campanella (1568-1639).

Prechod od feudalizmu ku kapitalizmu súvisel s narastaním vedeckých poznatkov. Začína sa tým proces oddeľovania vied – ako aj pedagogiky – od filozofie. Formovanie pedagogiky ako samostatnej vedy súvisí s menom veľkého slovanského pedagóga J. A. Komenského (1592-1670). On ako presvedčený humanista, po prvý raz zdôvodnil myšlienku všeobecného vzdelávania, ako aj požiadavku vyučovať deti v materskom jazyku. Jeho hlavné dielo Didaktika veľká sa stala pokladom pedagogiky. V ňom si našli miesto na tú dobu veľmi dôležité vyučovacie zásady ako názornosť, postupnosť, dôslednosť a dôkladnosť. Iní autori pripisujú tieto zásluhy rabinovi Loewimu (1520-1609), tzv. pražskému Maharalovi. Pod vplyvom F. Bacona J. A. Komenský vnáša do pedagogiky ideu materialistickej senzualizmu, hoci sa tieto myšlienky u neho stretávajú s kresťanskou ideológiou.

Ďalším vývinom prešla pedagogika u J. Locka (1632-1704). Jeho práca Niekoľko myšlienok o výchove obsahuje veľa užitočných praktických rád a odporúčaní pre telesnú a mravnú výchovu. J. Locke spájal výchovu a vyučovanie s praxou, s organizáciou skúseností a života dieťaťa. Francúzski osvietenci J. J. Rousseau (1712-1778), C. A. Helvetius (1715-1771), D. Diderot (1713-1784) a iní filozofovia materialisti vychádzali z Lockových myšlienok pri svojich pedagogických nazeraniach a zároveň rozvíjali teóriu prirodzenej rovnosti ľudí, vystupovali proti sociálnym privilégiám a monopolu aristokracie na vzdelávanie a vysoko hodnotili úlohu výchovy pri formovaní osobnosti. Nemilosrdne kritizovali feudálne zriadenie, lebo potláčalo talenty ľudí a zbavovalo ich možnosti vzdelávania. S obrovskou silou znel rozhodujúci protest J. J. Rousseaua proti scholastickej škole a proti v nej panujúcemu dogmatizmu, formalizmu a surovej disciplíne. Svoje pedagogické náhľady vysvetlil v románe Emil alebo o výchove, kde žiadal, aby výchova neprekážala prirodzenému vývinu dieťaťa a vymedzil veľa miesta práci, ktorú chápal ako prostriedok výchovy i prostriedok prípravy na život.

Švajčiarsky pedagóg – demokrat – J. H. Pestalozzi (1746-1827) rozvinul mnohé pokrokové myšlienky Rousseaua. Za hlavnú úlohu výchovy pokladal rozvoj schopnosti človeka v zhode so zákonmi prírody. Teoreticky podložil a prakticky dokázal úspešnosť kombinácie práce a vyučovania, majúcej na zreteli v jeho časoch fungujúcu remeselnú

výrobu. Ďalej rozvíjal zásady názornosti, postupnosti a dôslednosti J. A. Komenského vo vyučovaní a vytvoril tak metodiku elementárneho vyučovania.

Rozvoj pedagogiky v prvej polovici 19. storočia sa vyznačuje veľmi ostrým bojom mnohých tendencií. Rozličné triedy buržoáznej spoločnosti sa pokúšajú vyzdvihovať svoje pedagogické ideály. J. F. Herbart (1776-1841) a jeho stúpenci v Nemecku a v iných krajinách rozpracúvali pedagogickú sústavu, ktorá zodpovedá záujmom majetných tried. A. Diesterweg (1790-1866) pokračuje v tom istom v Nemecku v demokratickej línii Pestalozziho. Hlbšie ako jeho predchodcovia odhaľuje zásady zhody výchovy s povahou a kultúrou ľudu a zásady aktivity vo výchove a vzdelávaní. Súčasne utopistickí socialisti A. Saint-Simon (1760-1825), F. M. Ch. Fourier (1772-1837) a R. Owen (1771-1858) rozvíjali a obohacovali myšlienky raných utopistických socialistov (T. Mora a T. Campanelli) a revolučné myšlienky francúzskych materialistov a zároveň zdôrazňovali myšlienku všestranného rozvoja ľudskej osobnosti a spájania vzdelávania s produktívnou prácou. R. Owen sa dokonca pokúsil tieto idey praktizovať.

Ak ide o Rusko, tu v 18. storočí a v prvej polovici 19. storočia prevládal stavovský prístup k výchove a osvete. Zvýšenie poddanského útlaku v ekonomicky zaostalej krajine vyvolalo živelné povstania sedliakov proti statkárom, čo sa odzrkadilo v osvieteniských ideáloch M. V. Lomonosova (1711-1765), N. I. Novikova (1744-1818), G. S. Skovoroda (1722-1794). Najväčší rozkvet pedagogického myslenia v Rusku sa spájal s rastom oslobodzovacieho hnutia, s bojom proti poddanstvu. Prvý ruský šľachtický revolucionár A. N. Radiščev (1749-1802) z demokratických pozícií kritizoval stavovskú školu a vyzdvihoval úlohu osvety národa ako prostriedok a podmienku pre následnú národnú revolúciu. V 19. storočí sa v Rusku formuje revolučno-demokratická pedagogika. Jej zakladateľmi boli V. G. Belinskij (1811-1848), A. I. Gercen (1812-1870), N. G. Černyševskij (1828-1889) a N. A. Dobroľubov (1836-1861).

Výraznou osobitosťou kapitalistickej pedagogiky druhej polovice 19. storočia je ústup od revolučných ideí obdobia, v ktorom vzniklo kapitalistické zriadenie. Do vyučovania sa vnáša duch formalizmu a dogmatizmu, znova sa vyhlasuje nevyhnutnosť prísnej disciplíny. Ale najmä v tomto období významní pedagógovia obraňovali pokrokové myšlienky vo výchove. K nim patril predovšetkým ruský pedagóg K. D. Ušinskij (1824-1870). V jeho pedagogickej sústave nájdeme vedecké zdôvodnenie úlohy výchovy vo vývine telesných, rozumových a mravných síl človeka. Jeho pedagogické diela sú výsledkom všestranného štúdia predchádzajúcich teórií a dôkladného vniknutia do podstaty výchovy a vzdelávania. Podľa jeho mienky sa hodnota výchovy určuje tým, nakoľko je vo svojom obsahu a zacielení odrazená zásada ľudovosti, chápanej ako najúplnejšie odzrkadlenie múdrosti ľudu, jeho kultúry a tvorivej činnosti. Osoba K. D. Ušinského predstavuje najvýznamnejšieho mysliteľa ruskej pedagogiky, ktorý zanechal najbohatšie dedičstvo zo všetkých kapitol pedagogiky: začiatočného vyučovania, pracovnej výchovy, didaktiky a všeobecnej teórie pedagogiky.

História vývinu výchovy presvedčivo dokazuje, že pri výmene jedného spoločenského zriadenia druhým zákonite nasleduje pretvorenie výchovného systému. Revolúciu v ekonomickom a politickom živote spoločnosti sprevádza väčšie či menšie odbúvanie výchovných ustanovizní a organizácií. Menia sa náhľady na výchovu, novým spôsobom sa vytyčujú a formujú jej ciele a úlohy.

Pedagogická veda a pedagogické umenie

Ak chceme dobre vychovávať, musíme poznať vedu o výchove – pedagogiku. Ale poznať ju v podstate ešte nezabezpečuje vedieť aj správne vychovávať, vzdelávať, vyučovať. Aby sme mali úspech, musíme spojiť teoretické vedomosti s praktickými zruč-

nost'ami a hlboko ich vnútorne skĺbiť. Ak si máme osvojiť pedagogické umenie, musíme organicky spájať vedecké znalosti s ustavičnou osobnou tvorivosťou. V pedagogickej činnosti plní význam subjektívny faktor ako asi v žiadnej inej vede. Osobnosť učiteľa, vychovávateľa, jeho morálny profil, pedagogický takt, intuícia, zručnosť rýchlo pochopiť novú situáciu, vynachádzavosť, podmanivosť, schopnosť nazerat' do duchovného sveta žiakov a študentov a mnohé iné jeho vlastnosti tvoria to, čomu sa hovorí umenie vychovávať. Nie je preto náhodou, že mnohí autori stotožňujú činnosť učiteľa s umením umelca a pripisujú intuícii v oblasti výchovy prvoradý význam. Aj keď pripisujeme subjektu výchovy mimoriadny význam, nemôžeme tým zmenšovať úlohu teórie pedagogiky.

Od čias Sorbonny existuje dopyt po vysokoškolskom vzdelávaní. Vo svete prevažujú súkromné školy, z nich najprestížnejšie nájdeme v USA a vo Veľkej Británii. Avšak škola nedá absolventom všetko. Tu sa nám vidí dôležité citovať B. Bernanka a jeho 10 právd absolventom Princetону:

1. Takmer každý prežije svoj život nie tak ako plánoval.
2. Je dôležité myslieť o cieľoch a ľuďoch, okolo ktorých chcete byť.
3. Merokratický systém je najlepší, ale nie každý systém je skutočne merokratický. A v rámci merokratického systému je veľa úspešných vďaka čistému šťastiu (pôvod, vzdelanie) a tí, čo sú úspešní majú povinnosť pracovať na zlepšovaní dostupnom pre všetkých.
4. Tí ľudia, ktorí najlepšie využívajú svoje výhody, alebo prekonávajú odpor a čestne pracujú, sú tí, ktorí sú najväčšími hodni obdivu.
5. Cynizmus je zlý.
6. Ekonomika ako veda nemôže predikovať budúcnosť, ale je dobrá v tom, že môže úspešne odhaliť myšlienky nezlučiteľné s logikou a s disponibilnými údajmi.
7. Peniaze sú dôležité, ale robiť rozhodnutia založené výlučne na peniazoch, je zlý krok.
8. Nikto nemá rád neúspechy, ale tieto sú dôležitou súčasťou života a vzdelávania. Ak tvoja uniforma nie je znečistená, nebol si účastníkom hry.
9. Ak si vyberáš životného partnera, myslí ďalej ako je vonkajšia krásna.
10. Zavolaj svojim rodičom. To sú nakoniec tí, ktorí ťa pripravili pre tento svet.

Záver. Záverom by sme chceli pripomenúť výrok pre absolventov Strojníckej fakulty Technickej univerzity pri slávnostnej promócií v roku 2000: „Z naučeného budete potrebovať v praxi len 5 percent. Môžete sa opýtať, prečo sa učíte zvyšných 95 percent. Lebo nikdy neviete, ktorých päť percent to bude.“

Čo je dobrá škola? Niektorí hovoria, že jej absolventi získavajú maximálne skóre na skúške, sú seriózni, usilovní a poslušní. Iní argumentujú, že hlavná vec je, ak sa študenti neboja premýšľať a konať nezávisle. A čo sa týka závažnosti a poslušnosti - to je lepšie byť rozpustilými rebelmi.

Cieľom článku bolo priblížiť pedagogiku ako vedu, jej historický vývin ako aj smeru jej rozvoja v rôznych spoločenských zriadeniach. Posledná časť článku sa zameriavala na súčasnosť a pravdy vyrieknuté Benom Bernankom absolventom Princetону, jednej z prestížnych amerických vysokých škôl.

Použitá literatúra

1. Boldyrev, N. I., Gončarov, N. K., Jesipov, B. P., Korolev F. F.: Pedagogika. Bratislava: SPN, 1975, s. 10-29
2. <http://slon.ru/fast/economics/10-sovetov-bena-bernanke-vypuschnikam-prinstona-948886.xhtml>
3. <http://www.businessinsider.com/ben-bernanke-10-suggestions-to-college-grads-2013-6>
4. <http://www.rusrep.ru/article/2014/01/29/mezhdu-ballami-ismyislom-zhizni>